

- ⁵ Ожегов С. И. Словарь русского языка / С. И. Ожегов. – М.: Рус. яз., 1990. – С. 773.
- ⁶ Богданова Н. А. Система науки конституционного права / Н. А. Богданова. – М.: Юрист, 2001. – С. 161.
- ⁷ Ржевский В. А. О понятии и конституционном закреплении политического строя СССР / В. А. Ржевский // Правоведение. – 1969. – № 1. – С. 48; Уманский Я. Н. Советское государство и право / Я. Н. Уманский. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1970. – С. 78; Советское государственное право. – М.: Высш. шк., 1971. – С. 95; Кутафин О. Е. Конституционные основы общественного строя и политики СССР / О. Е. Кутафин. – М.: Изд-во МГУ, 1985. – С. 6-8.
- ⁸ Чиркин В. Е. Конституционное право. Россия и зарубежный опыт / В. Е. Чиркин. – М.: Зерцало, 1998. – С. 128-135; Конституции буржуазных государств. – М.: Юрид. лит., 1982. – С. 124-126, 276-278, 340.
- ⁹ Новые конституции стран СНГ и Балтики: сб. док. – М.: Манускрипт, 1997.
- ¹⁰ Баглай М. В. Конституционное право Российской Федерации: учебник / М. В. Баглай. – М.: НОРМА-ИНФРА – М, 1997. – С. 6.
- ¹¹ Чиркин В. Е. Вказана праця. – С. 132.
- ¹² Румянцев О. Г. Основы конституционного строя России / О. Г. Румянцев. – М.: Юрист, 1994. – С. 20-21.
- ¹³ Чиркин В. Е. Вказана праця. – С. 128-129; Конституционное (государственное) право зарубежных стран / отв. ред. Б. А. Страшун. – М.: БЕК, 1996. – Т. 1-2. – С. 169.
- ¹⁴ Богданова Н. А. Вказана праця. – С. 164.
- ¹⁵ Кабышев В. Т. Становление конституционного строя России / В. Т. Кабышев. – Саратов: Изд-во СГУ, 1993. – С. 4.
- ¹⁶ Богданова Н. А. Вказана праця. – С. 161.
- ¹⁷ Румянцев О. Г. Вказана праця. – С. 23.
- ¹⁸ Тодыка Ю. Н. Основы конституционного строя Украины / Ю. Н. Тодыка. – Х.: Факт, 1999. – С. 2.
- ¹⁹ Мучник А. Г. Комментарий к Конституции Украины / А. Г. Мучник. – 2-е изд. – К.: Парламент. изд-во, 2003. – Кн. 1. – С. 56.
- ²⁰ Фрицький О. Ф. Конституційне право України : підручник / О. Ф. Фрицький. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – С. 46.
- ²¹ Тодыка Ю. Н. Основы конституционного строя Украины / Ю. Н. Тодыка. – Х.: Факт, 2000. – С. 28.

Резюме

У статті аналізуються основні засади конституційного ладу в Конституції України. Досліджуються проблеми та перспективи розвитку основ конституційного ладу та основні їх риси.

Ключові слова: Конституція України, конституційний лад, основи конституційного ладу.

Резюме

В статье анализируются основные черты конституционного строя Украины в Конституции Украины. Исследуются проблемы и перспективы развития основ конституционного строя и основные их черты.

Ключевые слова: Конституция Украины, конституционный строй, основы конституционного строя.

Summary

In this article the main traits of the constitutional system of Ukraine in the Constitution of Ukraine are analyzed. The problems and prospects of the development of the constitutional system are researched and their main traits are analyzed.

Key words: Constitution of Ukraine, constitutional system, the bases of constitutional system.

Отримано 21.10.2010

М. В. САВЧИН

Михайло Васильович Савчин, кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри Київського університету права НАН України

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ЛАД УКРАЇНИ ТА ЕКОНОМІЧНИЙ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМ

I. Вступ: джерела та засади економічного конституціоналізму

Засади економічного конституціоналізму (далі – ЕК) розроблені в працях відомих вчених Фрідріха фон Гаска, Дж. Кейнса, Бруно Леоні, Людвіга фон Мізеса, Джона Ролза, Ернандо де Сото та ін. Важливу роль у становленні ЕК відіграла австрійська школа, яка обґрунтувала сучасні засади лібералізму як доктрини обмеження втручання публічної влади у сферу економічної свободи, зокрема, прийняття управлінських рішень. Водночас особливе значення мають погляди Бруно Леоні, який наголошує на небезпеці дирижизму у сфері економіки, що має наслідком інфляцію законів, за якою розмивається різниця між правовою нормою та правовим регулюванням¹. Ернандо де Сото, стоячи вже на ліберально-демократичних позиціях, трактує ЕК не лише як систему забезпечення економічної свободи, а як відкриту систему легітимації правил поведінки у

сфері економіки, щодо яких у суспільстві склався консенсус і він забезпечений механізмами суспільного договору². Концепція протекціонізму Дж. Кейнса³ є рефлексією на проблеми інфляції закону (Леоні) та демократичної легітимації правил (де Сото), що набуває характеру проблеми на певних етапах розвитку економічних процесів у силу їх циклічної природи (М. Кондратьєв) і вимагає легітимного втручання публічної влади в економічну свободу. Таке втручання згідно абстрактної теорії справедливості Джона Ролза має відповідати засадам, за якими соціальні й економічні нерівності слід залагоджувати таким чином, щоб можна було розсудливо сподіватися на їх корисність для кожного та щоб вони пов'язувалися з відкритими для всіх посадами і постами⁴. З урахуванням циклічної природи економічних процесів конституція має бути гнучкою щодо визначення засобів втручання публічної влади в економічну свободу, оскільки його міра може змінюватися в залежності від характеристики економічного циклу. Таким чином, конституційне регулювання має рамковий характер і визначає легітимні й демократичні засади втручання у сферу економічної свободи. Натомість поточне законодавство має передбачати конкретні засоби і ресурси, спрямовані на формування певної моделі втручання в економічну свободу на засадах демократичної легітимності⁵.

II. Економічний конституціоналізм та динаміка конституційного ладу України

1. Економічний конституціоналізм (ЕК) у структурі конституційного ладу України пов'язаний із практикою втілення ідей економічної свободи та змістом правового регулювання в Україні. Як визначають Е. де Сото, Р. Патнем, М. Розенфельд та А. Шайо менталітет людей, структури суспільства та наявні процедури впливають на процеси демократичної легітимації правил, які визначають межі економічної свободи⁶. Тому ЕК пов'язаний із конкретно історичним типом суспільства, його структурами. Відповідно до цього й формується певна модель економічної системи, яке гарантується відповідними правовими засобами. Конституція лише встановлює рамки такого регулювання, будучи за своєю природою відкритою та гнучкою системою.

Згідно з Конституцією в Україні визнається принцип демократичної, соціальної, правової державності (ст. 1), за яким держава є зв'язаною правом і правами людини й основоположними свободами (ст. 3). Такі засади зумовлюють функції держави в економічній сфері, якими встановлюється правовий захист об'єктів власності Українського народу та правовий порядок їх здійснення (частини перша і друга ст. 13, ст. 14). Визначальними засадами у сфері економічної свободи визнаються соціальна функція власності (частина третя ст. 13); рівність захисту усіх суб'єктів власності та соціальна спрямованість економіки (частина четверта ст. 13) та економічна багатоманітність (частина перша ст. 15).

2. Джерела конституційного права України та ЕК. Для належного аналізу втілення положень Конституції в поточному законодавстві, адміністративній і судовій практиці засад економічної свободи необхідно окреслити основні параметри системи джерел конституційного права. На сьогодні загалом домінує лінійний підхід, за яким визначальним є ієрархія нормативно-правових актів. Однак сучасні реалії свідчать, що важливе значення має адміністративна та судова практика та усталена договірна практика, оскільки вони мають синергетичний вплив. За таких умов потребує перегляду структура джерел конституційного права.

За синтетичним підходом Конституція України є своєрідним «відкритим» текстом, який не може містити прогалин (це пов'язано із відкритістю каталогу основних прав і свобод), який характеризується гнучким та рамковим стилем визначення змісту їх положень у конституційній юриспруденції та поточному законодавстві. При цьому акти Конституційного Суду України (конституційна юриспруденція) мають перевагу над поточним законодавством в силу їх установчої та рефлексивної легітимності згідно з якою Конституційний Суд може визнавати неконституційними акти поточного законодавства (ст. 150 Конституції). Конституційний Суд та суди загальної юрисдикції покликані застосовувати в конституційно конформний спосіб міжнародні договори, обов'язковість яких визнана Україною.

Також у силу процесів глобалізації та інтеграції світової економіки необхідно враховувати практику уніфікації законодавства в економічній сфері, право Ради Європи і прецедентне право Європейського суду з прав людини, а також зближення правової системи України із правом Європейського Союзу і застосування його *acquis communautaires*. Водночас при уніфікації законодавства в рамках СОТ необхідно враховувати також національні інтереси.

Поточне законодавство має відповідати засадам стабільності як головного компонента правової визначеності, щоб запобігти адміністративній сваволі та надмірному формалізму. Водночас на його застосування впливає дуалізм приватного права, оскільки воно стає колізійним в зв'язку із чинністю ЦК і ГК. Ці колізії долаються шляхом договірної практики та судової практики згідно з правилами юридичної техніки – генеральної клаузули (частина перша ст. 9 ЦК) та *lex specialis derogat legi generali* (частина друга ст. 9 ЦК). Натомість сьогодні має важливе значення усталена практика (юриспруденція) Верховного Суду та Вищого господарського суду.

3. ЕК та верховенство права в Україні. 1) *Економічна свобода.* Зміст економічної свободи тлумачиться відповідно до доктрини верховенства права як межі втручання держави у вільне здійснення економічної діяльності. Однак стоїть питання щодо визначення допустимих меж такого втручання у приватну автономію індивіда. За інструментальним підходом межі втручання у приватну автономію визначаються переважанням колективних інтересів над індивідуальними, за яким право розглядається як політичний засіб (політична доцільність, соціалістична законність, расистські чи корпоративні міркування); за утилітарним – перевагою індивідуальних інтересів над колективними, оскільки правові засоби мають забезпечити потреби конкретно-

го індивіда і воно створює ґрунт для переважання споживання над ощадливістю та капіталізацією; за аксіологічним – економічна свобода є самодостатньою цінністю, яка покликана забезпечити самовираження і самореалізацію індивіда під його особисту відповідальність в економічних відносинах шляхом використання його творчого, професійного, підприємницького потенціалу, а тому право має забезпечувати баланс між його регуляторною функцією та інтересами у суспільстві, яке є стратифікованим і динамічно розвивається. За аксіологічним підходом економічна свобода є фундаментальною засадою реалізації функцій держави в економічній сфері, яка має враховувати наявні структури, процедури і правила, щодо яких склався суспільний консенсус (договір) і вони потребують своєї демократичної легітимації. Наявність розриву між економічними структурами, процедурами і правилами та станом правового регулювання свідчать про існування лише номінальної (декларативної) економічної свободи, тобто про її відсутність або лише фрагментарні прояви.

2) *Принцип рівності* визначається формальною та фактичною рівністю. До формальної рівності відносяться: рівність перед законом; рівність перед судом; рівність прав і свобод людини і громадянина; рівність обов'язків людини і громадянина. До фактичної рівності можливостей належать: диференціація правового регулювання та принцип позитивної дискримінації.

В економічній сфері диференціація правового регулювання ґрунтується на позитивній дискримінації (соціальна функція власності та правові засади її вилучення з мотивів суспільної необхідності, визнання природних монополій держави, пріоритетність захисту прав споживачів) та негативній дискримінації (недопущення зловживання монопольним становищем, неправомірного обмеження конкуренції та недобросовісної конкуренції, правомірність військової та альтернативної (невійськової) служби, яка не обмежує свободи вибору професії).

3) *Принцип справедливості* визначає засади розподілу національного продукту при реалізації економічної свободи, однак він може по-різному трактуватися, що безпосередньо впливає на моделі правового регулювання цих відносин. За егалітарним підходом справедливість трактується як вирівнювання можливостей розвитку та реалізації потреб; за дистрибутивним – як розподіл суспільних благ рівними частками; за аксіологічним – вирівнювання можливостей у доступі до суспільних благ з урахуванням засад диференціації правового становища. За останнього підходу забезпечується така дистрибуція суспільних благ, яка дає змогу забезпечити адресне вирівнювання можливостей саме найбільш вразливих учасників економічних відносин. Насамкінець існує кореляція між рівністю та справедливістю, що дозволяє забезпечити синергетичний ефект цих засад верховенства права.

4) *Правова визначеність (legal certainty)*. Правова визначеність як фундаментальна засада верховенства права передбачає принаймні такі компоненти: а) вимогу «ясності» закону; б) неприпустимість зворотної сили закону; в) *non bis in idem*; г) *nullum poena, nullum crimen sine lege*; г) належний порядок оприлюднення правових актів; д) обмеження свободи розсуду адміністративних органів. Зокрема, вимога «ясності» закону передбачає принаймні таке: закон має прийматися на основі Конституції України, належним чином конкретизувати і деталізувати її положення; кожна особа має самостійно або за порадом кваліфікованого юриста передбачати наслідки його положень; мова і стиль закону має бути чіткою і зрозумілою.

5) *Правомірність очікувань* передбачає певні вимоги до законодавства та практики його застосування, а саме: а) стабільність законодавства; б) неприпустимість адміністративної сваволі; в) заборона формалізму; г) вимогу обґрунтованості актів органів публічної влади. За таких умов особа може планувати свою діяльність на майбутнє і на засадах довірливості може вступати у правовідносини із органами публічної влади з питань реалізації своєї економічної свободи.

6) *Баланс інтересів та публічний економічний порядок*. Поняття публічного економічного порядку, як і власне публічного порядку, є суперечливим і слабо розроблено в доктрині та судовій практиці. ЦК містить лише загальні засади цивільного законодавства (стаття 3) та застереження про недопустимість спрямованості правочину на порушення конституційних прав і свобод, знищення, пошкодження майна, незаконне заволодіння ним (ст. 228); ст. 5 ГК – перелік конституційних засад правопорядку в сфері господарювання. З аналізу цих положень ЦК і ГК видно, що визначення поняття публічного економічного порядку є питанням доктрини та судової практики, оскільки складно дати всеохоплюючу дефініцію, яка б могла у концентрованому вигляді охопити всі його елементи. Виходячи із засад вільного демократичного дискурсу як компонента академічної свободи та функції правосуддя як незалежного і безстороннього арбітра у правовідносинах, можна припустити, що головною методологічною засадою публічного економічного порядку є забезпечення балансу економічних інтересів. Про це також опосередковано зазначив Конституційний Суд у *рішеннях від 1 грудня 2004 р. № 18-рп та 11 травня 2005 р. № 4-рп*.

7) *Ефективність засобів правового захисту та право на справедливий і безсторонній суд*. Згідно з конституційною юриспруденцією «право на судовий захист належить до основних невідчужуваних прав і свобод людини і громадянина. Зокрема, положення частини другої статті 64 Конституції України не допускають обмеження права на судовий захист навіть в умовах воєнного або надзвичайного стану» (*Рішення КСУ від 23.05.2001 р. № 6-рп*). Тому з точки зору процесуальної справедливості функцією суду є забезпечення балансу інтересів в суспільстві, тобто публічного інтересу у кінцевому результаті. Відповідно до цієї позиції суд, здійснюючи правосуддя, забезпечує захист гарантованих Конституцією і законами України прав і свобод людини і громадянина, прав і законних юридичних осіб, інтересів суспільства і держави (*Рішення КСУ від 02.11.2004 р. № 15-рп та від 10.01.2008 р. № 1-рп*).

4. ЕК та правова державність в Україні. 1) *Поділ влади.* У строгому розумінні правова держава (*d'Etat le droit, Diritto Estado, Rechtsstaat, Rechtsstaatlichkeit, State ruling by law*) означає державу, яка визнає себе обмеженою правом, попередньо прийнятими та чинними законами. Це забезпечується через поділ влади, який принаймні означає: а) автономність органів публічної влади; б) баланс повноважень органів публічної влади; г) співвідпорядкування, тобто взаємодія органів публічної влади; г) судовий контроль над актами органів публічної влади. Водночас складно дати доктринальне визначення правової державності, яке по суті наповнюється змістом адекватним поточним законодавством та процедурними гарантіями економічної свободи. Правова державність зумовлена легітимністю втручання у сферу економічної свободи, яка може бути обґрунтована міркуваннями суспільної необхідності, економічної безпеки, суспільного добробуту, прав і свобод людини.

2) *Законність.* Органи публічної влади повинні поважати принцип законності, діючи на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією і законами України (частина друга статті 19). Принцип законності включає: а) щільність (повноту) законодавчого регулювання; б) розмежування законодавчої діяльності від регуляторної діяльності адміністративної влади; в) організаційне забезпечення законів; г) процедурне забезпечення законів. Тому на сьогодні недостатнім говорити лише про предметну сферу повноважень Верховної Ради, також слід мати на увазі вимоги «якості» законів, виходячи із засад верховенства права. За таких умов закони мають регулювати економічну діяльність у всіх його істотних елементів, зокрема, підстав, порядку вступу та здійснення економічної діяльності, прав і обов'язків її суб'єктів. Звідси закон не може містити відсильних положень на підзаконні акти, допустимим є встановлення рамок правового регулювання економічної діяльності у підзаконних правових актах.

3) *Субсидіарність.* Значення принципу субсидіарності у конституційному праві має два аспекти: 1) він ґрунтується на гідності та свободі індивіда та виражає його свободу волі та ініціативність вступу в економічні відносини; 2) обґрунтовує правовий механізм розподілу владних повноважень від нижніх до верхніх рівнів (поверхів) публічної влади, що передбачає *expressis verbis* самодостатність відповідного рівня влади, здатного самостійно і відповідально виконувати відповідний масштаб завдань і владних функцій. Імплицитно принцип субсидіарності передбачає: а) самостійність та саморегулювання; б) ініціативність та самоорганізацію; в) зважування інтересів та координацію учасників економічних відносин. У Конституції України принцип субсидіарності проявляється фрагментарно: у конституційній гарантії місцевого самоврядування (ст. 7), зв'язаності держави правом та її поваги до гідності людини (ст. 3), свободи розвитку особистості (ст. 23), гарантії права на захист та правову допомогу (ст. 55 і 59). У контексті захисту свободи економічної діяльності принцип субсидіарності також означає врегулювання процедур медіації, досудового врегулювання суперечок. За сутністю зміст субсидіарності полягає у процесах самоорганізації та саморегулювання суб'єктів економічної діяльності. Публічна влада може втручатися у цей процес лише у випадку вичерпання приватноправових засобів або стимулювати окремі напрями економічної діяльності в силу їх суспільної значущості, хоча вони в умовах ринкової конкуренції є збитковими.

4) *Функції держави.* Поділ владних повноважень у конституційній державі ґрунтується на засадах раціональності та спеціалізації. Так існує певний розподіл повноважень щодо щільності правового регулювання в економічній сфері між Верховною Радою (п. 3-6, 11, 14 ч. 1 ст. 85, п. 7-9 ч. 1, пункти 1, 8 ч. 2 ст. 92 Конституції) та Кабінетом Міністрів (п. 3-6, 8, 10 Конституції). Потребує ще своєї конкретизації через конституційну юриспруденцію розмежування понять «правові засади», «засади», «правила», «норми», «порядок» від понять «проведення політики», «забезпечення розвитку», «забезпечення виконання», «забезпечення здійснення», оскільки вони мають значення для з'ясування меж владних повноважень парламенту й уряду в економічній сфері. Все більшої критики піддається усталена судова практика, за якою суди не забезпечують подолання прогалин та усунення колізій у поточному законодавстві. Водночас такий стан речей можна розглядати як грубе порушення основних прав і свобод, які суди покликані неухильно захищати, зокрема, у галузі економічних свобод.

5) *Межі втручання держави у свободу економічної діяльності.* Економічну свободу визначають межі легітимного втручання держави, які мають відповідати таким критеріям: а) суспільна необхідність у демократичному суспільстві; б) пропорційність; в) збереження сутності змісту основного права на економічну свободу. Недодержання хоча б одного із цих критеріїв є порушенням засад правової державності та посяганням на сутність змісту економічних свобод.

б) *Сутність змісту економічної свободи: конституційні гарантії права власності.* Сутність змісту права власності складають: а) конституційний обсяг і зміст права власності; б) сфера захисту права власності; в) обмеження права власності; г) гарантії права приватної власності. Вони стосуються правового режиму реєстрації операцій із об'єктами власності (насамперед, нерухомості), правомочностей власника, розмежування права володіння і права власності, соціальної функції власності, особливості правових режимів окремих об'єктів власності тощо.

7) *Конституційні гарантії свободи економічної діяльності.* Сутність змісту свободи економічної діяльності складають: а) конституційний обсяг і зміст права на підприємницьку діяльність; б) основні аспекти права на підприємницьку діяльність; в) сфера захисту права на підприємницьку діяльність; г) обмеження права на підприємницьку діяльність; г) конституційно-правові засади монополії; д) конституційно-правові засади добросовісної конкуренції. За своїм змістом свобода економічної діяльності має індивідуальний, інституціональний та процедурний аспекти, які конкретизуються не лише на рівні поточного законодавства.

Істотне значення для цього має адміністративна та судова практика, яка має відповідати вище зазначеним критеріям верховенства права.

III. Висновки і пропозиції

З аналізу реального стану інститутів, процедур і правил та стану їх демократичної легітимації в економічній системі України можна сформулювати деякі висновки і пропозиції щодо подальшого розвитку економічного конституціоналізму в країні:

1. ЕК відображає реальний стан економічної свободи та баланс інтересів учасників відносин у конкретному типі суспільства, якому притаманна певна структура, інститути та правила, щодо яких склався консенсус та публічна влада демонструє політичну волю до їх демократичної легітимації на засадах верховенства права та справедливості.

2. Для України є характерною відсутність належного механізму демократичної легітимації правил і процедур, які б належним чином забезпечували економічну свободу. Інструментом для цього вбачаються засоби наближеності та рефлексивної демократичної легітимності, які передбачають широку участь дорадчих структур у прийнятті владних рішень та гарантії доступу до незалежного і безстороннього правосуддя.

3. ЕК містить конкретний алгоритм забезпечення легітимності втручання публічної влади в економічну свободу з метою забезпечення суспільного блага, наслідком чого є баланс інтересів, справедливість розподілу суспільних благ та конкурентне середовище.

¹ Леони Бруно. Свобода и закон / Пер. с англ. В. Кошкина; под. ред. А. Куряева. – М.: ИРИСЭН, 2008. – 307 с.

² *де Сото Е.* Загадка капіталу. Чому капіталізм перемагає лише на Заході і ніде більше / Е. де Сото; пер. з англ. М. Климчук. – К.: Ніка-Центр, 2009. – 232 с.

³ Кейнс Дж. М. Избранные произведения: Пер. с англ. / Предисл., коммент., сост. А. Г. Худокормов. – М.: Экономика, 1993. – С. 224-518.

⁴ Ролз Дж. Теорія справедливості / Пер. з англ. О. Мокровольський. – К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2001. – 822 с.

⁵ Розанвалон П. Демократична легітимність. Безсторонність, рефлексивність, наближеність / Пер. з фр. Є. Марічева. – К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2009. – 286 с.

⁶ Патнам Роберт Д. та ін. Творення демократії. Традиції громадської активності в сучасній Італії / Р. Д. Патнам разом з Р. Леонарді та Р. Й. Нанетті; Пер. з англ. В. Ющенко. – К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2001. – 302 с.; *де Сото Е.* Вказана праця; *Розенфельд М., Шайо А.* Распространение либерального конституционализма: изучение прав на свободу слова в новых демократиях // Сравнительное конституционное обозрение. – 2007. – № 1 (58). – С. 102-120.

Резюме

У статті аналізується явище економічного конституціоналізму, яке виражає належний рівень економічної свободи, виходячи зі стану інститутів, структур та правил суспільства, які забезпечуються на засадах верховенства права і справедливості. Зроблено висновок, що концепція економічного конституціоналізму надає інструмент для проведення економічних реформ та забезпечення сталого розвитку суспільства.

Ключові слова: верховенство права, економічна свобода, економічний конституціоналізм, конституційний лад, правова держава.

Резюме

В статье анализируется явление экономического конституционализма, которое выражает надлежащий уровень экономической свободы, исходя из состояния институтов, структур и правил общества, которые обеспечиваются на принципах верховенства права и справедливости. Сделан вывод, что концепция экономического конституционализма предоставляет инструмент для проведения экономических реформ и обеспечения устойчивого развития общества.

Ключевые слова: верховенство права, экономическая свобода, экономический конституционализм, конституционный строй, правовое государство.

Summary

The phenomenon of economical constitutionalism which expresses the due level of economic freedom is analysed in the article, going out the state of institutes, structures and rules of society, which are provided on principles of rule of law and justice. Drawn conclusion that conception of economical constitutionalism gives an instrument for realization of economic reforms and providing of sustainable development of society.

Key words: rule of law, economical freedom, economical constitutionalism, constitutional order, legal state.

Отримано 28.10.2010